

MOTÍV LÁSKY K DOMOVU A RODNÉMU KRAJU V POÉZII SLOVENSKÝCH AUTOROV PO ROKU 1945

Slovenská literatúra po roku 1945

- pokus o obnovu demokratickeho a pluralitného modelu kultúry spred 2. svetovej vojny
- najviac sa rozvíja lyrizovaná próza (naturizmus), v poézii nadrealizmus a katolícka moderna
- krátko po vojne začali vychádzať diela, ktoré počas vojny nemohli byť uverejnené (boli protifašisticky a protivojnovno zamerané) – priečinková literatúra:
  - Janko Jesenský – *Na zlobu dňa II, Čierne dni*
  - Fraňo Král – *Z noci do úsvitu*
  - Ján Smrek – *Studňa*
  - Laco Novomeský – *Pašovanou ceruzkou*
  - vyrovnanie sa s vojnovými rokmi, avšak takáto tvorba už neprinášala nové podnety
- nadrealisti:
  - po vojne sa zriekli nielen básnických ideálov svojej mladosti, ale aj všetkého, čo do tých čias vyznávali
  - až po odstupe času postupne nadrealisti prekonávali zjednodušujúci rétorizmus, až v 2. polovici 50. rokov začali vydávať diela, ktoré sa vyznačujú nespornými hodnotami
  - Štefan Žáry
- katolícka moderna:
  - dva tlačové orgány: *Nová práca* a *Verbum*
  - hneď po vojne sa autori uviedli zbierkami básní
  - viacerí emigrovali (napr. Rudolf Dilong), niektorí sa odmlčali
- socialistický realizmus

Ján Kostra

(1910 – 1975)

- prvé básne – vyšli posmrtné v básnickej zbierke *Prvé a posledné* (1977)
- prvá vývinová fáza (do roku 1948):
  - debut – zbierka básní *Hniezda* (1937):
    - motívy bezstarostného detstva, lásky k domovu, matke a žene
    - *Samohlásky* – emblémová báseň (typická pre autora, jeho typický pohľad na realitu)
    - *Slniečko septembra*:
      - chýbajú v nej interpunkčné znamienka → voľnosť, neobmedzenosť
      - autor spomína na bezstarostné detstvo, školu, vracia sa k nim s láskou
      - hravá básnička → vplyv poetizmu
      - vplyv symbolizmu – napr. biela blúzka je symbolom čistoty a krásy jeho učiteľky
      - zdobneniny (jablčko, slniečko, ľahučko, ...)
    - stopy poetizmu a symbolizmu
  - zbierka *Moja rodná* (1939):
    - prehĺbenie motívu domova, ako lyrické vyznanie lásky, osobné odmietavé stanovisko voči fašizmu
    - emblémová báseň *Moja rodná*:
      - láska k rodnej „hrude kamenistej“
      - vrátil sa z mesta (zablúdil) do rodného kraja
      - personifikuje svoj rodný kraj vidí v ňom spôsob života, čistotu a neskazenosť
      - idylický obraz neskazeného domova
      - chce tu už zostať
- zbierky *Ozubený čas* (1940), *Puknutá váza* (1942), *Všetko je dobre tak* (1942), *Presila smútku* (1946) – sklony k smútku
- *Ave Eva* (1943) – ľúbostné vyznanie básnika žene, zároveň aj vyznanie, ktoré je oslavou ženstva ako životodarného princípu

- druhá vývinová fáza (po roku 1948):
  - socialistický realizmus – básnická skladba *Na Stalina* (1949), básnické poviedky *Za ten máj* (1950) a *Javorový list* (1953)
  - zbierky *Šípky a slnečnice* (1958), *Báseň, dielo tvoje* (1960) – nadväzuje na tvorbu spred roku 1948, obsahujú viac prírodnej a intímnej než občianskej lyriky – kritikou nie dobre prijaté
  - zbierky *Každý deň* (1964), *Len raz* (1968)
- prekladateľ

Pavol Horov

(1914 – 1975)

- pochádza zo Zemplína
- básnická prvotina *Zradné vody spodné* (1940):
  - zaujal občianske a humanistické stanovisko k ťaživým osudom človeka a trpiaceho ľudstva
  - vplyv nadrealizmu
  - kompozične sa zbierka člení na dve časti:
    - *Mimóza* – intímna a prírodná lyrika – báseň *Kroky* – naznačuje aj vojnový nečas
    - *Na sklonku* – básnikov postoj k súčasným udalostiam
- zbierka *Nioba matka naša* (1942):
  - antický motív matky z gréckej mytológie, ktorá zošalela nad mŕtvymi synmi
  - motív matky sa rozvetvuje do polôh matky-zeme, matky-krajiny, matky-lásky, matky-domova atď.
  - jadro zbierky tvoria cykly:
    - *Nioba matka naša* – baladizmus a tragizmus
    - *Nápisy na hroby* – sem básnik vložil pochmúrne prežívanie doby, pričom nemalú úlohu tu zrejme zohral aj básnikov zážitok detstva – strata otca v 1. svetovej vojne
    - *Trhlinou krvi* – básnik vyslovuje všeludsky platné hodnoty vlastnej citovej skúsenosti
- zbierka *Návraty* (1944):
  - prvá časť – *Návraty* – umelecká autobiografia
  - druhá časť – *Zemplínske variácie* – láska k rodnému Zemplínu
- zbierka *Defilé* (1945) – návrat k téme 2. svetovej vojny, k ľudskému utrpeniu, ktoré priniesla a ktoré je stále prítomné v psychike ľudí
- zbierky *Moje poludnie* (1952), *Slnce nad nami* (1954) – stotožnil sa s budovateľským úsilím
- básnická skladba *Vysoké letné nebe* (1960):
  - návraty do rodného kraja
  - nehľadá však už istoty, ktoré by ho viedli životom, skôr zobrazuje premeny na pozadí času, porovnáva staré a nové
  - sú tu však aj úvahové verše o tom, čím je domov pre každého z nás
- zbierka *Koráby z Janova* (1966):
  - jej vznik súvisí s básnikovým krátkym pobytom v Taliansku
  - nový tematický prvok – cudzina
  - autor konfrontuje domov a svet, prítomnosť a budúcnosť
- zbierka *Ponorná rieka* (1972):
  - venoval Lacovi Novomeskému
  - napísal ju po prekonaní ťažkej choroby → zmenil sa jeho pohľad na svet
- 3 posmrtné vydané výbery z pozostalostí: *Asonancie* (1976), *Z posledných* (1977), *Torzá* (1978, je tu aj próza)

Andrej Plávka

(1907 – 1982)

- nadväzuje na Štúra a na Hviezdoslava
- debut – zbierka *Z noci i z rána* (1928) – básnikov sklon k starším generáciám, k ľudovej tradícii (piesne)
- zbierka *Vietor nad cestou* (1940) – podnety z domácej a európskej poézie, od povrchových záznamov skutočnosti sa ubera k zamýšľaniu sa nad sebou a zmyslom svojho života
- zbierka *Tri prúty Liptova* (1942):
  - prezentuje svoju veľkú, životnú tému, ku ktorej sa po dlhšom čase vrátil, aby ju cyklom *Po rokoch* (1957) dotvoril do konečnej podoby pod názvom *Liptovská písňala*
  - oslava rodného kraja a ľudí zrastených s ním na celý život, najmä ľudí najbližších (otec, matka)
  - pôvodne sa *Tri prúty Liptova* skladali z troch spevov:
    - *Návrat* – liptovská príroda a ľud v nej
    - *Pri kozube* – história ľudu (mikulášsky meruôsmý rok)
    - *Tieseň krásy* – zrastenosť ľudu s tvrdou prírodou
  - aj cyklus *Po rokoch* zostáva v týchto ideových a tematických reláciách
- tematika SNP:
  - zbierka *Ohne v horách* (1947) – básne majú ódickú povahu
  - básnická skladba *Tri vody* (1954):
    - monumentálny obraz SNP
    - lyricko-epická skladba, podobná Hviezdoslavovej *Hájkovej žene*
    - začína sa lyrickou básňou *Pieseň o hore* a končí *Pozdravom*
    - medzi týmito rámcovými lyrickými textami autor v ôsmich spevoch zobrazuje hrdinu vrchára a povstalecké udalosti
  - zbierka *Neumrel na koni* (1974) – SNP = mýtus o slobode, podnety z folklóru
- 50. roky – socialistický realizmus – oslava socialistickej premeny života – zbierky *Zelená ratolesť* (1950), *Domovina moja* (1953), *Sláva života* (1955), *Kosodrevie* (1958)
- 60. roky:
  - reflexívna zložka sa stáva výraznejšou → úvahy o zmysle a hodnote života, o plynutí času, o medziľudských vzťahoch a o poslaní básnickej tvorby
  - zbierky *Vyznanie* (1960), *Korene* (1965), *Zbohom, lásky moje* (1967), *Testament* (1972), *Post scriptum* (1977), *Zámky nad jazerom* (1983, posmrtné vydané)
- próza:
  - debut – román *Obrátenie Pavla* (1941) – spoločenský život medzivojnovaj Bratislavy
  - zbierky noviel a poviedok *Návrat Petra Hugáňa* (1949) a *Siedmi* (1952) – tematika SNP
  - dvojzväzkové dielo *Smädný milenec* (1971) a *Plná čaša* (1976) s podtitulom *Skoro ako román jedného života* zachytáva vlastnú životnú cestu
  - kniha esejí a čít *Rodné listy* (1979) – priamy doplnok predchádzajúceho diela

Milan Rúfus

(1928)

- študoval slovenčinu a dejepis, stal sa z neho profesor slovenčiny
- inklinuje k dedine
- má postihnutú dcéru, ktorá ilustruje jeho knižky
- debut – zbierka *Až dozrieme* (1956):
  - rôzna tematika – vzťah k rodičom, k domovu, tematika 2. svetovej vojny, aktuálne politické problémy sveta (vojna v Kórei, francúzsko-vietnamská vojna)
  - protivojnové básne – zobrazuje vnútorné prežívanie utrpenia lyrického subjektu
  - báseň *Rakvy z Vietnamu* – výpoveď otca, ktorý sa sťažuje ministrom, lebo mu zomrel vo vojne syn, obžaloba zahraničnej politiky
  - báseň *Na chotári malá jeseň sedí:*
    - lyrika, vyskytuje sa tu aj zmetaforizovaný opis prírody

- básnikova spomienka na matku a na detstvo s ňou spojené,
- je ladená smutne, pretože matka je zarmútená básnikovým odchodom z domu
- báseň *List matke* – oslava matky, básnik si uvedomuje, čo preňho v detstve všetko spravila a chce jej to vrátiť
- mal verše pripravené na vydanie už predtým, ale nemohol ich vydať → vyšli pod názvom *Chlapec* (1966), ale nedostali sa do rúk širšej verejnosti (neskôr boli kompletne vydané pod názvom *Chlapec maľuje dúhu* (1974))
- zbierka *Triptych* (1969):
  - obsahuje *Chlapca*, výber so zbierky *Až dozrieme* a tiež nové básne *V zemi nikoho*
  - stvárňuje témy, ako je pominuteľnosť človeka v čase, jeho zrod a smrť, vzburá jednotlivca proti nepriaznivému osudu
- zbierka *Zvony* (1968):
  - zobrazuje tu prostého človeka práce, avšak nie ako socialistického hrdinu, ale ako jednotlivca zápasiaceho s každodenným životom
  - básnik vysvetľuje detstvo ako určujúci faktor v našom živote, potvrdzuje spätosť človeka s prírodou
- báseň-pásmo *Ludia v horách* (1969) – o živote človeka v horskej krajine a znova o väzbe človeka s prírodou
- zbierka *Stôl chudobných* (1972):
  - nadväzuje na *Zvony*
  - súčasnosť hodnotí z pozície morálnych princípov prostého, jednoduchého človeka rozumejúceho prírode
- *Kniha rozprávok* (1975):
  - prvky ľudovej slovesnosti a motívy z Dobšinského *Prostonárodných slovenských povestí*
  - epické časti sa prelínajú s lyrickými pasážami
- cyklus *Sobotné večery* (1979) – podobný ako *Kniha rozprávok*
- zbierka *Hudba tvarov* (1977) – básnik analyzuje podstatu krásy, zamýšľa sa nad jej významom v živote človeka
- knihy esejí *Človek, čas a tvorba* (1968), *Štyri epištoly k ľuďom* (1969), *O literatúre* (1974)
- tvorba pre deti: rozprávky *Mechúrik Koščúrik*, *Medovníkový domček*, knihy veršov *Modlitbičky*, *Lupienky*, *Zvieratníček*
- prekladateľ

Vojtech Mihálik

(1926 – 2001)

- podľahol vplyvu KSČ – v sedemdesiatych rokoch písal prosocialistické básne
- debut – zbierka *Anjeli* (1947) – nábožensky motivované meditácie
- zbierka básní *Plebejská košela* (1950):
  - už smeruje k poézii socialistického realizmu, ale je to viac sociálna než socialistická lyrika
  - báseň *Kronika* – proletárska žena rozpráva o svojom živote i o svojich 6 súrodencoch → osud rodiny
  - báseň *Šarža* – o mladej láske, ktorú prerušila vojna (chlapec musel narukovať), po návrate mu chýba noha a jeho milá si preto nájde iného
- básnická skladba *Spievajúce srdce* (1952) – ódický charakter
- zbierky *Ozbrojená láska* (1953), *Neumriem na slame* (1955), *Archimedove kruhy* (1960), básnická skladba *Vzbúrený Jób* (1960) – občiansky a politický pátos (vzletné vyjadrovanie)
- zbierka básní *Trpky* (1963):
  - výpovede o osamelých ženách (vdovy, opustené, bezdetné, starenky-učiteľky, ...) – márne snívajú o láske a porozumení
  - báseň *Krájanie* – od ženy odišiel muž, ona krája svoje srdce, všeličo sa jej podarí z neho dostať preč, len kamienok lásky nie
- básnická skladba *Appassionata* (1964) – osobná problematika, báseň o láske a živote – o poznávaní ženy a muža a ich vzájomných vzťahoch, nepoznanie lásky sa v nej rovná nepoznaniu človeka
- básnická skladba *Útek za Orfeom* (1965) – vzývanie Orfea a jeho ideálu nesmrteľnej lásky, jeho vzťah k Eurydike básnik prenáša do prítomnosti, aktualizuje ho a dáva do protikladu so súčasným svetom
- knižka *Sonety pre tvoju samotu* (1966) – 100 sonetov (najmä ľúbostných)

- zbierka *Posledná prvá láska* (1978) – tiež tematika lásky
- zbierky *Trinásta komnata* (1975) a *Účasť* (1983)
- básnická knižka *Velebný pán z Maduníc* (1992)
- prekladateľ

Miroslav Válek

(1927 – 1991)

- jedny z najkrajších slovenských básní
- jeho tvorba je skôr obraznejšia, treba nad jeho básňami uvažovať
- debut – zbierka *Dotyky* (1959):
  - zobrazuje človeka s jeho intímnymi citmi a problémami
  - jeho ľúbostné verše nestvárajú radosť z prežívaného citu, ale skôr sklamanie z jeho nenaplnenia, vzťah muža a ženy je plný napätia (→ ochladnutie, odcudzenie, rozchod)
  - aj reakcia na 2. svetovú vojnu
- zbierka *Príťažlivosť* (1961):
  - autor prepája individuálny osud človeka so zložitou modernej civilizácie
  - dlhšie básne obsahujú mikropribehy, na ktorý sa navrstvuje množstvo lyriky
  - jeho básne nie sú jednoznačné, majú viac významov
  - aj návrat k téme 2. svetovej vojny
  - *Domov sú ruky, na ktorých smieš plakať* – autor spomína na detstvo, na hodiny dejepisu, na ktorých vznikla láska, ktorá však zomrela v koncentračnom tábore
- zbierky *Nepokoj* (1963) a *Milovanie v husej koži* (1965)
  - prepája v nich ešte viac individuálnu (intímnu) problematiku so spoločenským rozmerom
  - na vyjadrenie rozporupnosti súdobého sveta i človeka často používa iróniu, sarkazmus, čo prehlbuje jeho skepsu
  - reakcia na zavraždenie Kennedyho – báseň *Skaza Titanicu* – kapitalizmus prináša beznádej, človek nevie, čo bude ďalej, stráca nádej a ideály
- básnická skladba *Slovo* (1976) – prosocialisticky orientovaná
- básnický cyklus *Z vody* (1977) – ľúbostná a úvahová lyrika, prelínajú sa tu rôzne prírodné motívy
- tvorba pre deti:
  - *Veľká cestovná príručka pre malých i veľkých*
  - *Do Tramtárie*
  - tematická nápaditosť, vtip, slovná hra, rýmy
- 20 rokov – minister kultúry
- prekladateľ

Konkretisti

- uverejňovali diela v časopise *Mladá tvorba* (1956 – 1970)
- ich básne sa vyznačovali bohatou metaforikou, spájaním predstáv (asociácie), nemali nijakú veľkú ideu
- inak aj trnavská skupina alebo senzualisti (dávali dôraz na zmyslové vnímanie)
- Ján Mihalkovič, Ľubomír Feldek

Ľubomír Feldek

- debut – skladba pre deti *Hra pre tvoje modré oči* (1959):
  - verše i prozaické rozprávanie
  - vydanie bolo zošrotované, lebo jeho otec sa dostal v tom období do väzenia
- zbierka *Jediný slaný domov* (1961):
  - zahŕňa aj skladbu *Hra pre tvoje modré oči*
  - rôzne druhy básní:
    - básne napísané rýmovaným veršom, textu vybudované na slovnej hre (*Sonet o vtákovi čatákov*) a lyrické útvary s jednoduchou významovou štruktúrou (*Fotograf*)

- dlhé, voľným veršom písané básne s rôznymi motívmi:
  - *Veterné kopce na Nižnou* – venovaná výročiu SNP
  - rozsiahla skladba *Severné leto* s podtitulom *Prvá symfónia*:
    - báseň-pásmo
    - má charakter osobnej básnikovej skúsenosti (pracovný pobyt v závode Tesla na Orave)
    - je kombináciou básnického textu a pasáží napísaných prózou
    - oslava ľudského života a spätosti človeka s prácou i prírodou
- 60. roky – tvorba pre deti
- zbierka *Kriedový kruh* (1970)
  - motív – vzťah muža a ženy, podoba lásky medzi nimi, ide o lásku ustálenú, ktorá nachádza naplnenie v manželstve
  - kľúčová báseň – *Manželstvo*
- zbierky *Paracelsus* (1973), *Dvaja okolo stola* (1976)
- kniha *Poznámky na epos* (1980):
  - v mnohých básňach využíva epické prvky a zároveň v nich stiera hranice medzi poéziou a prózou
  - aj krátke lyrické básne o láske muža a ženy (neskrývaná erotická hravosť)
- zbierka *Slovák na mesiaci* – satirické básne, ktoré tvoril počas 15 rokov
- výber *Usmiaty otec* (1991) – obsahuje texty, ktoré neboli predtým vydané
- knihy pre deti – *Hlava, ktorú som mal vtedy* (1967), *O hluchej babke a vnúčikovi Zlatúšikovi* (1967), *Zelené jelene* (1968), *Modrá kniha rozprávok* (1974), *Zelená kniha rozprávok* (1983), bábková hra *Botafogo* (1967), *Kvet alfabet* (1967, aj pre dospelých)
- dramatická tvorba: *Teta na zjedenie* (1978), *Jánošík podľa Vivaldiho* (1979), *Umenie neodísť* (1988)
- román *Van Stiphout* (1980) – autobiografické zážitky z obdobia, keď bol v továrni na Orave
- 2 knihy esejí: *Z reči do reči* (1977) a *Homo scribens* (1982)
- prekladateľ

Osamelí bežci

(60. roky 20. stor.)

- odmietajú všetku predošlú literárnu tvorbu, uznávajú iba Válka (aj to s výhradami), sú proti spoločenskému pokrytectvu a zasahovaniu ideológie do literárnej tvorby
- vyjadrujú odpor voči spoločenským konvenciám (→ sú porovnávaní s beatníkmi, ale oni s tým nesúhlasia – beatníci brali drogy, pili, pochádzali z periférií, ...)
- neoslavujú prírodu ani lásku, používajú technické výrazy (ale nemajú znamenať oslavu techniky, ale jej odmietanie), ich diela sú veľmi ťažko pochopiteľné
- manifest – *Prednosti trojnohých slávikov*
- Ivan Laučík – zbierka (alebo iba báseň) *Na prahu počuteľnosti* – analýza psychiky človeka
- Ivan Štrpka – báseň (alebo aj zbierka) *Tristan tára* – reťazenie slov, nevelký zmysel
- Peter Repka

Poppoézia

- texty pesničiek
- Ján Štraser, Boris Filan, Kamil Peteraj, Milan Lasica, Miro Žbirka, Richard Müller, Jozef Urban (???)